

Σενάρια μετά την έκθεση της ΙΑΕΑ για το Ιράν

Βασίλης Γιαννακόπουλος

Η έκθεση της ΙΑΕΑ και οι αντιδράσεις της P5+1

Με αφορμή την τελευταία έκθεση της Διεθνούς Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας (International Atomic Energy Agency – ΙΑΕΑ), σχετικά με την πρόοδο που

σημείωσαν οι Ιρανοί στην ανάπτυξη του πυρηνικού τους προγράμματος, τα ΜΜΕ άρχισαν να δημοσιεύουν πιθανά σενάρια στρατιωτικής ενέργειας των Ισραηλινών ή και των Αμερικανών για την καταστροφή των πυρηνικών εγκαταστάσεων.

Στις 6 Νοεμβρίου, ο Ισραηλινός πρόεδρος Shimon Peres προειδοποίησε ότι «είναι όλο και πιο πιθανή μια επίθεση κατά του Ιράν», ενώ δύο ημέρες αργότερα ο υπουργός Άμυνας του Ισραήλ, Ehud Barak, διέψευσε τις φήμες ότι «το υπουργικό συμβούλιο έχει λάβει απόφαση για τη διεξαγωγή μιας στρατιωτικής ενέργειας». Όπως ήταν φυσικό, η έκθεση της ΙΑΕΑ προκάλεσε την αντίδραση της Τεχεράνης, η οποία τη χαρακτήρισε ως «πολιτικά υποκινούμενη», ενώ για τα σενάρια περί πιθανής στρατιωτικής ενέργειας, ο ανώτατος θρησκευτικός ηγέτης Ayatollah Ali Khamenei δήλωσε ότι «η χώρα του θα προχωρήσει σε αντίποινα, αν δεχθεί επίθεση».

Όντως, τα πρώτα δημοσιεύματα του διεθνούς Τύπου ήταν άκρως ανησυχητικά, γεγονός που προκάλεσαν ακόμη και αύξηση της τιμής του πετρελαίου. Στη συνέχεια όμως οι τόνοι έπεσαν και άρχισε να γίνεται λόγος για το εάν θα πρέπει να επιβληθούν επιπρόσθετες κυρώσεις.

Στην πρόσφατη έκθεσή της ΙΑΕΑ μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι:

- ✓ Το Ιράν έχει πραγματοποιήσει σημαντικά βήματα για την κατασκευή πυρηνικού όπλου.
- ✓ Η Τεχεράνη φέρεται να έχει λάβει σημαντική τεχνική βοήθεια από ξένους ειδικούς. Συγκεκριμένα, ένας πρώην Σοβιετικός επιστήμονας φέρεται ότι παρείχε τεχνογνωσία στους Ιρανοί.
- ✓ Το Ιράν συνέχισε να πραγματοποιεί έρευνα για πυρηνικά όπλα και μετά το 2003, τότε δηλαδή που οι αμερικανικές υπηρεσίες πληροφοριών θεωρούσαν ότι η Τεχεράνη είχε «παγώσει» τη διαδικασία εξαιτίας της διεθνούς πίεσης.
- ✓ Το ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα είναι περισσότερο φιλόδοξο, οργανωμένο και επιτυχημένο απ' ό,τι θεωρείτο μέχρι σήμερα.

Για άλλη μια φορά, το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν δίχασε την ομάδα P5+1 (μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και η Γερμανία). Συγκεκριμένα:

- ✓ Οι ΗΠΑ τάχθηκαν υπέρ της επιβολής επιπρόσθετων μέτρων, χωρίς να αποκλείουν τη στρατιωτική επιλογή.
- ✓ Η Ρωσία κατέστησε σαφές ότι θα θέσει βέτο σε οποιαδήποτε πρόταση προς το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για επιβολή επιπρόσθετων κυρώσεων.

- ✓ Η Κίνα υποστηρίζει τη διεξαγωγή μιας νέας σειράς συνομιλιών μεταξύ της Τεχεράνης και της Ρ5+1, καθότι θεωρεί ότι οι οικονομικές κυρώσεις δεν θα λύσουν ριζικά το πρόβλημα.
- ✓ Η Γαλλία τάχθηκε κατά της στρατιωτικής επιλογής και υπέρ της επιβολής αυστηρότερων κυρώσεων.
- ✓ Η Βρετανία, ως συνήθως, ευθυγραμμίσθηκε με τις θέσεις της Ουάσιγκτον.
- ✓ Η Γερμανία τάχθηκε υπέρ των κυρώσεων και κατά της στρατιωτικής επιλογής.

Το ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα

Η ανάπτυξη του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν είναι σε μεγάλο βαθμό άγνωστη, λόγω της μη επικύρωσης του «Επιπρόσθετου Πρωτόκολλου για τη Μη Διάδοση των Πυρηνικών» (Additional Protocol to Non Proliferation Treaty) από την Τεχεράνη. Το Επιπρόσθετο Πρωτόκολλο, όταν επικυρώνεται και τίθεται σε ισχύ από μια χώρα, δίνει τη δυνατότητα στους επιθεωρητές της ΙΑΕΑ να διεξάγουν απροειδοποίητες επιθεωρήσεις στις πυρηνικές εγκαταστάσεις της. Το Δεκέμβριο του 2003, το Ιράν υπέγραψε το Επιπρόσθετο Πρωτόκολλο, αλλά δεν το επικύρωσε και ως εκ τούτου δεν έχει τεθεί σε εφαρμογή (προσωρινά το έθεσε σε εφαρμογή τη χρονική περίοδο Δεκεμβρίου 2003 - Φεβρουαρίου 2006). Επομένως, οι επιθεωρητές της ΙΑΕΑ δεν έχουν πρόσβαση στις ιρανικές πυρηνικές εγκαταστάσεις. Οι πληροφορίες για την πρόοδο που σημειώνουν οι Ιρανοί σχετικά με το πυρηνικό τους πρόγραμμα συλλέγονται κυρίως από διάφορες υπηρεσίες πληροφοριών και φυσικά δεν μπορούν να επιβεβαιωθούν. Παρόλα αυτά, η άρνηση της Τεχεράνης να επικυρώσει το Επιπρόσθετο Πρωτόκολλο, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη και του βαλλιστικού της προγράμματος (κατασκευή βαλλιστικών βλημάτων εδάφους-εδάφους μέσου βεληνεκούς, που μελλοντικά θα μπορούν να φέρουν πυρηνική κεφαλή) καθιστά ύποπτες τις προθέσεις της. Οι πληροφορίες της πρόσφατης έκθεσης της ΙΑΕΑ ήταν ήδη γνωστές και δεν προσθέτουν σημαντικά στοιχεία, που να αποδεικνύουν ότι το Ιράν βρίσκεται κοντά στην κατασκευή πυρηνικού όπλου. Μεσο-μακροπρόθεσμα όμως δεν είναι απίθανο η Τεχεράνη να προβεί σε πυρηνική δοκιμή και να προχωρήσει στην τοποθέτηση πυρηνικών κεφαλών στα βαλλιστικά της βλήματα.

Στην παρούσα φάση, το μείζον ερώτημα είναι «αν πράγματι η ΙΑΕΑ συνέταξε την πρόσφατη έκθεση επειδή εκτιμά ότι το Ιράν είναι στα πρόθυρα κατασκευής πυρηνικού όπλου ή αν η ΙΑΕΑ εξυπηρετεί συγκεκριμένους σκοπούς, που συνδέονται με τη συμπεριφορά της Τεχεράνης σε περιφερειακό επίπεδο».

Αμερικανο-ιρανικές σχέσεις

Η Ουάσιγκτον θεωρεί την Τεχεράνη ως μείζονα απειλή. Συγκεκριμένα, εκτιμά ότι οι προθέσεις των Ιρανών, σχετικά με την ανάπτυξη του πυρηνικού και βαλλιστικού τους προγράμματος (έχει αναπτύξει τα βαλλιστικά βλήματα εδάφους-εδάφους Shahab-3 με βεληνεκές 1.000 km), η ιρανική εμπλοκή στο Ιράκ (υποστήριξη των σιιτών στο νοτιοανατολικό Ιράκ) και το Αφγανιστάν (επαρχία Herat), η υποστήριξη της Hamas στη Λωρίδα της Γάζας, η υποστήριξη της Hezbollah του Λιβάνου, η συνεργασία με το καθεστώς Assad που θεωρείται στρατηγικός εταίρος για την Τεχεράνη, και η υποστήριξη των σιιτικών κοινοτήτων στο Μπαχρέιν, τη Σαουδική Αραβία και την Υεμένη, συνιστούν απειλή τόσο κατά τις αμερικανικής εθνικής ασφάλειας όσο και κατά των αμερικανικών συμφερόντων στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Η ήδη συγκρουσιακή σχέση των δύο χωρών επιδεινώθηκε περαιτέρω μετά τη βίαια καταστολή των Ιρανών διαδηλωτών στις προεδρικές εκλογές του 2009. Τον Ιούνιο του 2010, η Ουάσιγκτον κατάφερε να πείσει το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και να επιβληθούν νέες κυρώσεις (UNSCR 1929), ενώ ανάλογα μέτρα λήφθηκαν από την ΕΕ, την Ιαπωνία, τη Νότια Κορέα, κτλ. Η Τεχεράνη, προκειμένου να αποφύγει την επιβολή και άλλων κυρώσεων, στις 6 και 7 Δεκεμβρίου του 2010 δέχθηκε να συμμετάσχει στις συνομιλίες της Ρ5+1, που πραγματοποιήθηκαν στη Γενεύη. Πλην όμως, η Ουάσιγκτον θεωρεί ότι τόσο από τις συνομιλίες της Γενεύης όσο και από τις επόμενες συνομιλίες που πραγματοποιήθηκαν στην Τουρκία (21 και 22 Ιανουαρίου 2011), δεν προέκυψε κάποια ουσιαστική αλλαγή στις θέσεις

της Τεχεράνης σχετικά με τις προθέσεις της για το πυρηνικό της πρόγραμμα. Ως εκ τούτου, οι ΗΠΑ και οι εταίροι τους προτίθενται να αναλάβουν πρωτοβουλίες προκειμένου να επιβληθούν και περαιτέρω κυρώσεις, ευελπιστώντας ότι το Ιράν θα μπορούσε να αλλάξει στάση. Μάλιστα, η Ουάσιγκτον έχει αυξήσει τις πωλήσεις όπλων [3] προς τις έξι χώρες του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου (Μπαχρέιν, Ομάν, Κουβέιτ, Κατάρ, Σαουδική Αραβία και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα), οι οποίες τάσσονται υπέρ του τερματισμού των ιρανικών πυρηνικών επιδιώξεων. Επίσης, έχει δημόσια υποστηρίξει το «Πράσινο Κίνημα», που συστάθηκε στο Ιράν κατά τη διάρκεια των προεδρικών εκλογών του 2009 με σκοπό την απομάκρυνση του Ιρανού προέδρου Mahmoud Ahmadinejad, ενώ βραχυπρόθεσμα δεν αποκλείεται η υλική υποστήριξη των Ιρανών ακτιβιστών.

Στοχοποίηση των πυρηνικών εγκαταστάσεων ή επιπρόσθετες κυρώσεις;

Στο ερώτημα «αν προετοιμάζεται η διεξαγωγή στρατιωτικής ενέργειας κατά των ιρανικών πυρηνικών εγκαταστάσεων ή επιδιώκεται η επιβολή επιπρόσθετων κυρώσεων», η απάντηση είναι προφανής. Σαφώς, στην παρούσα φάση, πρόθεση της Ουάσιγκτον είναι η αλλαγή συμπεριφοράς της Τεχεράνης ή ακόμη και η πτώση του θεοκρατικού καθεστώτος, μέσω της επιβολής επιπρόσθετων κυρώσεων ή μέσω της απειλής για νέες κυρώσεις. Η αλλαγή συμπεριφοράς δεν αναφέρεται μόνο στις πυρηνικές και βαλλιστικές επιδιώξεις των Ιρανών, αλλά γενικότερα στην περιφερειακή στρατηγική της Τεχεράνης μετά την απόσυρση των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων από το Ιράκ (31 Δεκεμβρίου 2011). Ήδη, η Ουάσιγκτον έχει χαράξει τη δική της στρατηγική, που αναφέρεται σε συγκεκριμένη ανάπτυξη δυνάμεων και βελτίωση της στρατιωτικής της συνεργασίας με τις χώρες της αραβικής χερσονήσου. [1]

Η διεξαγωγή στρατιωτικής ενέργειας από τις ισραηλινές ή και τις αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις κατά των πυρηνικών εγκαταστάσεων θεωρείται ως ένα σενάριο που στην παρούσα φάση συγκεντρώνει ελάχιστες πιθανότητες, καθότι μια σειρά σημαντικών οικονομικο-αμυντικών παραγόντων λειτουργούν αποτρεπτικά στη λήψη μιας τέτοιας απόφασης. Συγκεκριμένα:

- ✓ Τουλάχιστον σήμερα το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν δεν συνιστά άμεση απειλή. Επομένως, υπάρχει το χρονικό περιθώριο για τη διπλωματική αντιμετώπιση του προβλήματος.
- ✓ Οι Ισραηλινοί και οι Αμερικανοί διαθέτουν αρκετές πληροφορίες για τη θέση, την κατασκευή και τη λειτουργία αυτών των εγκαταστάσεων, αλλά δεν γνωρίζουν αν διαθέτουν όλες τις απαιτούμενες πληροφορίες. Επομένως, ακόμη κι αν καταφέρουν να καταστρέψουν όσες εγκαταστάσεις στοχοποιήσουν, δεν θα είναι βέβαιοι ότι το Ιράν θα συνεχίσει το πυρηνικό του πρόγραμμα σε άλλες εγκαταστάσεις, για τις οποίες δεν διέθεταν πληροφορίες.
- ✓ Για την περίπτωση που το Ισραήλ αποφασίσει να ενεργήσει μονομερώς, είναι αμφίβολο αν οι ένοπλες δυνάμεις του διαθέτουν την επιχειρησιακή δυνατότητα (απαιτούμενα όπλα υψηλής διατηρητικής ικανότητας, πτήση >1.500Χ2 χιλιομέτρων των ισραηλινών αεροσκαφών, επαρκείς πληροφορίες στόχων, κτλ) να προσβάλουν μονομερώς τις πυρηνικές εγκαταστάσεις του Ιράν, οι περισσότερες από τις οποίες είναι υπόγειες και ιδιαίτερα ενισχυμένες κατασκευαστικά. Επομένως, είναι εξίσου αμφίβολο αν καταστρέψουν όσες εγκαταστάσεις στοχοποιήσουν
- ✓ Η άρνηση των δύο μόνιμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (Ρωσίας και Κίνας) να συναινέσουν υπέρ μιας τέτοιας απόφασης, θέτουν τη στρατιωτική επιλογή ως μη συμβατή με τη διεθνή νομιμότητα.
- ✓ Στο νότιο άκρο του Περσικού Κόλπου, τα στενά του Hormuz (εύρους 33 χιλιομέτρων) θεωρούνται ως ένα από τα πλέον στρατηγικά σημεία, καθότι είναι το μοναδικό θαλάσσιο πέρασμα [2] που συνδέει τις πετρελαιοπαραγωγές χώρες του Περσικού Κόλπου (28% της παγκόσμιας παραγωγής) με τον υπόλοιπο κόσμο. Από τα στενά του Hormuz διέρχονται συνολικά 15,5 εκατ. βαρέλια πετρελαίου ανά ημέρα (το 30% των παγκόσμιων θαλάσσιων μεταφορών πετρελαίου και το 20% των θαλάσσιων μεταφορών φυσικού αερίου). Η Τεχεράνη έχει απειλήσει ότι θα κλείσει τα στενά, αν σημειωθεί κάποιου είδους επιθετική ενέργεια κατά των πυρηνικών της εγκαταστάσεων. Οι ιρανικές ένοπλες δυνάμεις διαθέτουν την επιχειρησιακή δυνατότητα ναρκοθέτησης των στενών. Επίσης, έχουν δημιουργήσει ένα σημαντικό στόλο μικρών επιθετικών ταχύπλων, ένα μικρό στόλο μίνι υποβρυχίων και έχουν

αναπτύξει ένα παράκτιο σύστημα πολυάριθμων κατευθυνόμενων anti-ship βλημάτων, που συνολικά τους δίνει την επιχειρησιακή δυνατότητα να πλήξουν τουλάχιστον τα εμπορικά πλοία που πλέουν εντός του Περσικού Κόλπου, αλλά και να καταστρέψουν ευαίσθητες πετρελαϊκές εγκαταστάσεις που λειτουργούν στην ακτογραμμή των υπόλοιπων χωρών της αραβικής χερσονήσου. Το γεγονός αυτό συνιστά τον κυριότερο λόγο, που η Ουάσιγκτον δεν έχει αποφασίσει τη στρατιωτική επιλογή. Μάλιστα, «πιέζει» το Ισραήλ να μη διεξάγει μονομερή αεροπορικό βομβαρδισμό, καθότι η αντίδραση της Τεχεράνης θα μπορούσε να επιφέρει σοβαρή επιδείνωση της περιφερειακής ενεργειακής ασφάλειας, έλλειψη υδρογονανθράκων στην παγκόσμια ενεργειακή αγορά και συνεπώς να απειλήσει άμεσα την παγκόσμια οικονομία.

- ✓ Σε περίπτωση που οι Ιρανοί δεχθούν επίθεση, είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα στοχοποιήσουν με το βαλλιστικό και συμβατικό τους οπλοστάσιο τις αμερικανικές δυνάμεις στο Ιράκ, τη NATO-ISAF στο Αφγανιστάν, το Ισραήλ και τους Άραβες σουνίτες της αραβικής χερσονήσου. Επιπρόσθετα, έχουν τη δυνατότητα να προκαλέσουν εξεγέρσεις ορισμένων σιιτικών μειονοτήτων στη Μέση Ανατολή και να υποστηρίξουν τους Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από όλα τα παραπάνω είναι ότι:

- ✓ Το Ιράν πραγματοποιεί πρόοδο στην ανάπτυξη του πυρηνικού του προγράμματος, αλλά είναι αδύνατον να εκτιμηθεί αν και πότε θα κατασκευάσει πυρηνικό όπλο. Οι επιβληθείσες κυρώσεις δεν αναμένεται να επιλύσουν το πρόβλημα, αλλά ούτε και θα αναγκάσουν τους Ιρανοί να εγκαταλείψουν τις πυρηνικές τους φιλοδοξίες.
- ✓ Στην παρούσα φάση, η πιθανότητα διεξαγωγής στρατιωτικών επιχειρήσεων κατά των ιρανικών πυρηνικών εγκαταστάσεων είναι σχεδόν μηδενική, κυρίως λόγω των αρνητικών επιπτώσεων για την παγκόσμια οικονομία. Παρά τις συγκρουσιακές τους σχέσεις, Ουάσιγκτον και Τεχεράνη έχουν κοινό συμφέρον να διατηρήσουν τη σταθερότητα στην περιοχή του Περσικού Κόλπου.
- ✓ Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, προς το παρόν, δεν θα υιοθετήσει επιπρόσθετες κυρώσεις κατά της Τεχεράνης, παρά τις προσπάθειες της Ουάσιγκτον και των εταίρων της. Παρόλα αυτά, οι ΗΠΑ, η ΕΕ και άλλες χώρες της Δύσης αλλά και του αραβικού κόσμου είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα λάβουν μονομερώς επιπρόσθετα κυρίως οικονομικά μέτρα κατά της Τεχεράνης. Οι Αμερικανικές πιέσεις αναμένεται να ασκηθούν και προς την Ελλάδα, αναφορικά με τις εισαγωγές πετρελαίου [4] από το Ιράν.
- ✓ Οι ΗΠΑ θα συνεχίσουν να πιέζουν την Τεχεράνη, προκειμένου να τερματίσει ή να καθυστερήσει την ανάπτυξη του πυρηνικού της προγράμματος ή έστω να επικυρώσει και να θέσει σε ισχύ το «Επιπρόσθετο Πρωτόκολλο για τη Μη Διάδοση των Πυρηνικών», ώστε οι επιθεωρητές της ΙΑΕΑ να ελέγξουν και να αποφανθούν για την πρόοδο που έχει σημειωθεί. Επιπρόσθετα, θα επιδιώξουν να ελέγξουν την ιρανική εμπλοκή στο Ιράκ (μετά την απόσυρση των αμερικανικών δυνάμεων), στο δυτικό Αφγανιστάν και στις σιιτικές περιοχές της αραβικής χερσονήσου, καθώς και να δημιουργούν προβλήματα στο εσωτερικό του Ιράν, υποστηρίζοντας τους Ιρανοί ακτιβιστές και γενικότερα κάθε αποσχιστική τάση.
- ✓ Η νέα αμερικανική στρατηγική στον Περσικό Κόλπο αποσκοπεί μεταξύ άλλων στην ανάπτυξη μιας αραβικής στρατιωτικής δύναμης υψηλής επιχειρησιακής δυνατότητας στην αραβική χερσόνησο, ικανής να αντιμετωπίσει την ιρανική απειλή, αλλά και να καταστρέψει τις πυρηνικές εγκαταστάσεις όταν απαιτηθεί. Παράλληλα, μέσω των πωλήσεων οπλικών συστημάτων, επιχειρείται αφενός η προώθηση των προϊόντων της αμερικανικής πολεμικής βιομηχανίας και αφετέρου το πρόγραμμα περικοπής των αμερικανικών αμυντικών δαπανών, κατά τουλάχιστον 450 δισ. δολαρίων για την επόμενη δεκαετία.

[1] Βασίλης Γιαννακόπουλος, Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ, «Νέα αμερικανική στρατηγική στον Περσικό Κόλπο», 31 Οκτωβρίου 2011

[2] Για την μερική αντιμετώπιση μιας πιθανής διακοπής της λειτουργίας των στενών του Hormuz, έχει κατασκευασθεί από την China Petroleum Engineering & Construction Company ο 360 χιλιομέτρων αγωγός πετρελαίου Habshan-Fujairah (παρακάμπτει τα στενά), με μέγιστη παροχή 1,8 Mb/d. Επίσης, μια επιπλέον εναλλακτική λύση είναι η μεταφορά περιορισμένων ποσοτήτων πετρελαίου και φυσικού αερίου μέσω του σαουδαραβικού αγωγού East-West, από τον Περσικό Κόλπο στην Ερυθρά Θάλασσα.

[3] Στις 11 Νοεμβρίου, η εφημερίδα THE WALL STREET JOURNAL δημοσίευσε άρθρο, το οποίο αναφέρει ότι τις επόμενες ημέρες οι ΗΠΑ αναμένεται να πουλήσουν στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα 4.900 βόμβες υψηλής διατρητικής ικανότητας (JDAMs) και άλλα οπτικά συστήματα, τα οποία είναι ικανά να πλήξουν τις υπόγειες ιρανικές πυρηνικές εγκαταστάσεις. Επίσης, πρόσφατες συμφωνίες πώλησης οπλικών συστημάτων προς τις χώρες του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου περιλαμβάνουν αεροσκάφη F-15 και οπτικά συστήματα συνολικής αξίας 60 δισ. δολαρίων προς τη Σαουδική Αραβία, βλήματα εδάφους-αέρος τύπου Stinger και βλήματα αέρος-αέρος μέσου βεληνεκούς προς το Ομάν, ενώ τον προηγούμενο μήνα προτάθηκε η πώληση όπλων προς το Μπαχρέιν συνολικής αξίας 53 εκατ. δολαρίων.

Adam Entous, Jay Solomon και Julian E. Barnes, THE WALL STREET JOURNAL, "U.S. Plans Bomb Sales in Gulf to Counter Iran", November 11, 2011

[4] Εισαγωγές ιρανικού αργού πετρελαίου 2010: 1,16 δισ. ευρώ.

Υπουργείο Εξωτερικών, Β3 Δνση, «Συνοπτικό Σημείωμα Οικονομικών & Εμπορικών Σχέσεων Ελλάδας – Ιράν», Μάρτιος 2011